

VEDA NA NÁMESTÍ

Piaty ročník Vedeckého veľtrhu sa konal v Bratislave predposledný septembrový piatok. Žiaci základných, študenti stredných škôl, ale aj dospelí návštevníci si na Námestí M. R. Štefánika mohli pozrieť prezentácie rôznych oblastí vedy a výskumu. Slovenská akadémia vied sa na podujatí predstavila jedenástimi stánkami.

Návštevníkom sa v úvode podujatia prihovoril aj podpredseda SAV pre prvé oddelenie vied Mgr. Martin Venhart, PhD. „Slovenská akadémia vied je vedecká inštitúcia, ktorá pokrýva obrovský rozsah vedných odborov. Pandémia, ktorá nás trápi už niekoľko rokov,

nám ukázala, aká veľmi dôležitá je veda a úloha vedcov v spoločnosti. Mnohých z nich môžete stretnúť v našich stánkoch a môžete im klásť najrôznejšie otázky z rôznych oblastí života,“ pozval návštevníkov do vedeckých stánkov akadémie.

Publiku sa v krátkom rozhovore prihovoril aj člen Predsedníctva SAV RNDr. Pavol Siman, PhD., ktorý predstavil publikáciu *Zmena klímy I.* z dielne

programu Otvorená akadémia. „Vedeckí pracovníci akadémie v nej vysvetľujú, ako naša Zem pracuje a akým spôsobom sme ju začali pretvárať,“ zdôraznil (viac na inom mieste).

Na podujatí sa predstavilo viacero vedeckých pracovísk SAV, prezentačný stánok mal aj Úrad SAV, v ktorom sa návštevníkom venovali zástupcovia platformy Mladí vedci SAV. Pre deti aj dospelých si pripravili vedecký kvíz, akademické pexeso, vďaka ktorému sa deti dozvedeli, aké ústavy má SAV, prezentovali experimenty s tekutým dusíkom či trpezlivo odpovedali na rôzne otázky.

(g) | Foto: Katarína Gáliková

V KAVIARNI FYZIKA NÍZKÝCH TEPLÔT

Vedecká kaviareň venovaná fyzike nízkych teplôt bola koncom septembra v Košiciach. Prednášajúcim bol RNDr. Peter Skyba, DrSc., z Ústavu experimentálnej fyziky SAV (*Akadémia/Správy SAV 4/2020, Vedecký rok chcel spoznať nepoznané*).

Pre publikum si pripravil nielen zaujímavú prezentáciu, ale aj niekoľko veselých a poučných pokusov. Fyzike nízkych teplôt sa venuje viac ako štyridsať rokov. V poslednom období experimentálne študuje supratekuté vlastnosti hélia 3, ktoré využíva ako modelový systém pre kozmológiu.

P. Skyba preskúšal znalosti publika o pojmoch teplo, teplota a stupnica teplôt. Spoločne pomenovali teplo ako kinetickú energiu stavebných častíc látok. „Fyzici prišli na to, že existuje absolútna teplotná stupnica, ktorá odráža túto kinetickú energiu,“ povedal a dodal niekoľko príkladov najvyššej alebo najnižšej teploty v prírode. „Najnižšia teplota, ktorú sme dosiahli v Košiciach, bola teplota -50 mikrokkelvinov. Na svete je len 12 pracovísk, vrátane nás, ktoré sú schopné takéto teploty dosiahnuť,“ doplnil.

Hlavným protagonistom experimentov P. Skybu bol kvapalný dusík, ktorý má teplotu -195 °C. Pomocou neho vysvetlil a názorne ukázal základné fyzikálne procesy, ktoré sa dejú pri izbovej teplote, Leidenfrostov efekt aj efekt supravodivosti. Peter Skyba vo svojej prednáške tiež ozrejnil, čo sa deje v kovoch, keď teplota klesá, čo spája fyziku vysokých energií a kozmológiu s fyzikou ultra nízkych teplôt a neobišiel ani tému kvantových nanotechnológií a kvantových počítačov.

V diskusii sa hostia zaujímali aj o detaily experimentálnej práce tohto vedca, o kvantové počítače a ďalšie aplikácie supravodivosti.

(kg) | Foto: Katarína Gáliková

Rokoval Snem SAV

Snem SAV na svojom online zasadnutí koncom septembra zvolil nového predsedu a podpredsedov na ďalšie funkčné obdobie. Snem SAV bude viesť Radoslav Passia z jeho tretej komory.

So správou o činnosti snemu za obdobie prvej tretiny jeho funkčného obdobia vystúpila jeho dovtedajšia predsedníčka Katarína Gmucová, ktorá zhrnula najdôležitejšie udalosti a rozhodnutia snemu počas tohto obdobia. Snem SAV zobral prednesenú správu o činnosti na vedomie. Potom jeho členovia pristúpili k online voľbe nového predsedu. Stal sa ním Radoslav Passia, za podpredsedov snemu boli zvolení Ľuboš Klučár a Katarína Gmucová.

S informáciou o aktuálnej situácii v SAV vystúpil predseda akadémie Pavol Šajgalík, ktorý v úvode poďakoval dovtedajšej predsedníčke Snemu SAV K. Gmucovej za spoluprácu. Informoval o prebiehajúcej akreditácii ústavov, ktorá je podľa neho veľmi konštruktívna. Zmienil sa aj o konferencii k systému hodnotenia, venoval sa aj téme šetrenia energiami. Kriticky sa vyjadril o doterajšom fungovaní vykurovacieho systému v areáli SAV na bratislavskej Patrónke. Podrobnejšie k niektorým bodom hovorili členovia Predsedníctva SAV. Ku konferencii o systéme hodnotenia vystúpil podpredseda SAV pre vedu, výskum a inovácie Peter Samuely, ozrejmil navrhovaný systém hodnotenia a informoval o pripomienkach akadémie. S informáciou o problémoch zahraničných doktorandov, najmä z takzvaných tretích krajín, vystúpila Ľubica Lacinová, ktorá pripomenula aj motivačné štipendiá. O spolupráci s ministerstvom dopravy pri výzvach v rámci Plánu obnovy informoval Pavol Siman. O opatreniach súvisiacich s energetickou krízou hovoril František Simančík. Snem zobral informáciu o aktuálnej situácii v SAV na vedomie.

Snem SAV sa venoval aj návrhu zásad výkonového financovania vedeckých organizácií SAV na roky 2023 až 2025, ktorý uviedol podpredseda SAV pre vedu, výskum a inovácie Peter Samuely. Po obsiahlej diskusii Snem SAV s mnohými pripomienkami schválil Zásady výkonového financovania vedeckých organizácií SAV na roky 2023 až 2025 a zaviazal Predsedníctvo SAV zverejniť dokument na svojom webovom sídle.

(an)

Témou boli ERC projekty

Stretnutie predstaviteľov akadémií vied krajín V4 a Slovinska s prof. Mariou Lep-
tin, prezidentkou European Research
Council (Európskej výskumnej rady), sa
uskutočnilo uprostred septembra v Bru-
seli. Slovenskú akadémiu vied zastupo-
val člen Predsedníctva SAV a zástupca
podpredsedníčky pre zahraničné styky
doktor Tomáš Hromádka. Ďalšími účas-
tníci boli: za Poľskú akadémiu vied pre-
seda profesor Jerzy Duszynski, Akadé-
miu vied Českej republiky zastupovala jej
predsedníčka profesorka Eva Zažímalová,
za Slovinskú akadémiu vied jej gene-
rálny tajomník profesor Franc Forstnerič
a za Maďarskú akadémiu vied sa zúčast-
nil profesor László Kollar, generálny ta-
jomník. Hovorilo sa o spolupráci krajín
V4 pri podávaní ERC projektov, o eva-
luačnom procese, o možnosti rozšírenia
kritérií hodnotenia, aby sa tak vyváži-
lo menej efektívne výskumné prostredie
v týchto krajinách. (fd)

Plaketa pre šéfkou arboréta

Pamätnú plake-
tu SAV si koncom
septembra pre-
vzala z rúk pre-
sedu SAV prof.
RNDr. Pavla Šaj-
galíka, DrSc., ve-
dúca Arboréta
Mlyňany SAV Ing.
Jana Konôpková,

PhD. Predsedníctvo SAV jej vyznamenanie udelilo pri príležitosti životného jubilea. Prevzala ho na slávnostnom stretnutí počas osláv 130. výročia založenia arboréta, ktoré je v súčasnosti detašovaným pracoviskom Ústavu ekológie lesa SAV (*Akadémia/Správy SAV 5/2020, Podoby stále zeleného arboréta*).

Doktorka Konôpková je odborníčkou v oblasti agrochémie a výživy rastlín. V Arboréte Mlyňany – v Ústave dendrobiológie SAV, na oddelení systematiky a ekológie drevín začala pracovať v roku 1991. V roku 2013 bola vymenovaná za jeho riaditeľku. Od zlúčenia Arboréta Mlyňany s Ústavom ekológie lesa v júli 2014 pôsobí vo funkcii vedúcej Arboréta Mlyňany.

„Okrem vedeckého prínosu je nevyhnutné vyzdvihnúť mimoriadny manažérsky prínos doktorke Jany Konôpkovej pre pracovisko i celú SAV, jednak z pohľadu riadenia Arboréta Mlyňany, tak i organizovania nespočetného množstva popularizačných aktivít v arboréte. Výrazným podielom sa zaslúžila o vybudovanie infraštruktúry, ktorá umožňuje realizovať projekt – špeciálny výučbový program v jeho prostredí,“ zdôraznil v príhovore prof. RNDr. Karol Marhold, DrSc., podpredseda SAV pre druhé oddelenie vied akadémie.

(ga) | Foto: Martin Bystriansky

ÚSPECH SLOVENSKEHO VEDCA

Vesmírny konštruktér Ing. Ján Baláž, PhD., z Ústavu experimentálnej fyziky SAV sa stal riadnym členom Medzinárodnej astronautickej akadémie (IAA – International Academy of Astronautics). Ceremonia uvedenia nových astronautických akademikov sa uskutočnila 17. septembra na slávnostnom galavečere pri príležitosti Svetového astronautického kongresu IAC 2022 (International Astronautical Congress) v sídle IAA v Paríži. IAA združuje popredných svetových odborníkov v základnom výskume, kozmickom inžinierstve, kozmickej biomedicíne a spoločenských vedách.

K úspešnej voľbe Jána Baláža za člena IAA napomohli jeho zásadné príspevky k sedemnástim vedeckým misiám viacerých vesmírnych agentúr (*Správy SAV 4/2016, Akadémia/Správy SAV 6/2019*). Medzi najvýznamnejšie patrí misia ESA Rosetta, ktorá uskutočnila historicky prvé pristátie

na kométe, a misia ESA BepiColombo, ktorá v súčasnosti letí k Merkúru a už zaznamenala prvé vedecké úspechy pri blízkych preletoch okolo Venuše aj samotného Merkúru. V súčasnosti na štart čaká misia ESA JUICE k Jupiterovým mesiacom Európa, Ganymedes a Kallisto.

„Zvolenie za člena IAA si veľmi vážim, je to jedno z najvyšších ocenení v oblasti vesmírnej vedy a astronautiky,“ zdôrazňuje Ján Baláž. Riadnemu členstvu v IAA predchádza uvedenie kandidáta medzi členov korešpondentov. Ján Baláž tento status získal v roku 2019.

Tento vedec sa stal členom Sekcie inžinierskych vedných disciplín a Komisie pre kozmické technológie. „Spoločne s kolegami z komisie sa budeme podieľať na príprave pracovných materiálov a odporúčaní v oblasti kozmických technológií,“ hovorí.

V rámci kongresu sa uskutočnil akademický deň, na ktorom bolo Slovensko predstavené svetovej astronautickej komunite ako nastávajúci asociovaný člen Európskej kozmickej agentúry ESA.

(ts) | Foto: Katarína Čižmáriková

OCENILI ETNOLOGIČKU

Mgr. Tatiana Zachar Podolinská, PhD., riaditeľka Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV, si koncom augusta prevzala z rúk podpredsedu SAV Mgr. Martina Venharta, PhD., Čestnú plaketu SAV za zásluhy v humanitných a spoločenských vedách. Dostala ju za významný prínos k rozvoju vedeckého poznania ako samostatná vedecká pracovníčka a riaditeľka ústavu (*Správy SAV 4/2016, Etnológ musí mať rád ľudí*).

„Tieto chvíle oceňovania pracovníkov akadémie sú veľmi vzácne, lebo vtedy máme možnosť uvedomiť si, že bez týchto vynikajúcich vedcov by SAV nemala to miesto v spoločnosti, aké má,“ uviedol v príhovore M. Venhart.

T. Zachar Podolinská je popredná expertka v rómskych štúdiách a vo výskume súčasnej religiozity na Slovensku a v Európe. „Dlhodobu sa venuje problematike Rómov na Slovensku, ľudovej religiozite, religiozite Rómov, mariánskej úcte, náboženskej ikonografii a európskym mytológiám,“ charakterizoval v laudácii vedec-
kú činnosť tejto vedkyne člen Predsedníctva SAV Mgr. Róbert Karul, PhD. Od roku 1997 pôsobí T. Zachar Podolinská ako vedecká pracovníčka na vtedajšom Ústave etnológie SAV, v roku 2002 získala hodnosť samostatná vedecká pracovníčka a od roku 2012 až doteraz vykonáva funkciu riaditeľky Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV. „Viedla viaceré národných a medzinárodných výskumných projektov zameraných na oblasť rómskych a náboženských štúdií, sociálnej inklúzie Rómov náboženskou cestou, súčasnú religionizitu a duchovnosť,“ uviedol R. Karul. Vyzdvihol aj jej publikačnú a projektovú činnosť. V roku 2016 spolueditovala monografiu Čierne-biele svety: Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku, ktorá mala značný ohlas vo vedeckej komunite a získala viacero ocenení.

Od roku 2020 je T. Zachar Podolinská prezidentkou medzinárodnej spoločnosti Gypsy Lore Society. Okrem iných ocenení je držiteľkou Ceny Slovenskej akadémie vied v oblasti medzinárodnej vedecko-technickej spolupráce a Ceny Národopisnej spoločnosti Slovenska pri SAV.

(w) | Foto: Vladimír Šimčík